INHOUDSOPGAWE

VOORWOORD TOT DIE 2005 UITGAWE 5

VOORWOORD TOT DIE 2025 UITGAWE 6

VAN PRETORIA NA KOMATIPOORT 7

Vertrek uit Pretoria 7

Fig 1: Detail uit 'n kaart van 1899, wat die Oosterlyn aantoon 8
Fig 2: President and Mev SJP Kruger 9
Fig 3: President SJP Kruger in sy salon-spoorwa te Machadodorp 10
Fig 4: Machadodorp teen ca. 1900..11

Machadodorp as regeringsete l 11

Fig 5: Die regeringstrein op die stasie van Machadodorp........................12
Fig 6: Die Jeru-Salem-warmbron net buite Machadodorp 12
Fig 7: President Kruger op die stoep van sy tydelike woning Krugerhof................14
Fig 8: Krugerhof 15

Nelspruit word die regeringsetel 17

Fig 9: TWL Steinmetz, ingenieur en hoof van verkeer van die NZASM 21

OP PORTUGESE GRONDGEBIED 23

Treinreis na Lourenço Marques 23

Fig 10: Die spoorwegstasie Ressano Garcia, ca. 1901 24
Fig 11: Die nuwe spoorwegstasie aan die Praca MacMahon 25
Fig 12: Gerard Pott, die Konsul-generaal van Nederland, ZAR en OVS 26

Rol van die Britse konsulaat in Lourenço Marques 27

Fig 13: Die woning van die Britse Konsul-generaal 27
Fig 14: 'n Spotprent uit die *Amsterdamsche Courant* van 18 Mei 1900 28

Die President se verblyf in die Goewerneurswoning 30

Fig 15: Joaquim José Machado 30
Fig 16: Alvaro Antonio da Costa Ferreira 31
Fig 17: Manuel Rafael Gorjão..33
Fig 18: Antonio José Machado 35
Fig 19: President Kruger op die stoep van die Goewerneurswoning 36
Fig 20: HC Bredell lees uit die koerant aan president Kruger voor........................37

Fig 21: Die hawestadjie Lourenço Marques 38
Fig 22: Woning van die Goewerneur-genl. van Mosambiek te Ponta Vermelha 38
Fig 23. Die woning van die Goewerneur van die distrik Lourenço Marques 39
Fig 24: José Francisco da Rosa 40
Fig 25: António Eduardo Augusto Villaca 41
Fig 26: President Kruger op die stoep van die Goewerneurswoning 43
Fig 27: President Kruger, 'n eensame figuur 44
Fig 28: Carlos Roma Machado de Faria e Maia 45
Fig 29: Sommige van die Boere-geïnterneerdes in 'n tentkamp by Rubens Point 46
Fig 30: Tekening van die Boerelaer naby die brug by Komatipoort 48
Fig 31: President Kruger, H.C. Bredell en dr. G.M.A. Heymans 51
Fig 32: Gezina Suzanna Frederika Wilhelmina Kruger 54

Vertrek na Europa aan boord die Gelderland 54

Fig 33: Die Gelderland 57
Fig 34: President Kruger en sy gevolg 59
Fig 35: Boeregeïnterneerdes in 'n seilboot sien president Kruger af 60
Fig 36: Die silhouët van die bonkige president Kruger op die Gelderland 61
Fig 37: Die President saam met die offisiere van die Gelderland 62

NAWOORD 64

Fig 38: President Kruger in sy ampsgewaad 65
Fig 39: Foto van president Kruger in November 1900 in Parys, Frankryk 67

BRONNELYS 68

ARGIVALE BRONNE 68

ARTIKELS 69

BOEKE 69

PERSOONLIKE MEDEDELINGS 73

INDEKS 74

VOORWOORD TOT DIE 2005 UITGAWE

OP 11 September 1900 het president S.J.P. Kruger die grens na Mosambiek oorgesteek en vir ietwat meer as 'n maand in die Goewerneurswoning in Lourenço Marques deurgebring, voordat hy op 19 Oktober 1900 onderweg na Europa aan boord van die *Gelderland* gegaan het. Die President se ballingskap het dus op Portugese grondgebied begin, maar om een of ander rede is in die verlede weinig aandag aan hierdie tydperk in sy lewe gegee. Die talle biografiese studies oor Kruger en publikasies wat oor hierdie fase van die Anglo-Boere-oorlog handel, skeer gewoonlik vlugtig heen oor die aanloop tot en aanvangsfase van sy ballingskap, terwyl sy verblyf in Europa reeds deeglik nagevors en beskryf is.

Verskeie historici en skrywers het hulle in die verlede skerp uitgelaat oor die slegte behandeling wat president Kruger tydens sy verblyf gedurende September-Oktober 1900 in Lourenço Marques van die Portugese owerheid aldaar ontvang het. Volgens hulle is hy "feitlik soos 'n gevangene", "soos 'n gevangene" of "soos 'n krygsgevangene" behandel of was hy "feitlik onder huisarres". Die "gevangenskap" van die President het byna 'n refrein geword wanneer na sy verblyf in Lourenço Marques verwys word en het waarskynlik sy oorsprong in die gedenkskrifte van Paul Kruger gehad waar staan: "Kruger was feitlik 'n gevangene in die huis van die goewerneur".[1]

Onberispelik was die Portugese se optrede teenoor die President sekerlik nie, maar van openlike vyandigheid en 'n gebrek aan empatie was ook geen sprake nie. Portugese publikasies en dokumente in Portugese argiewe toon trouens aan dat van Portugese kant – en veral van die Portugese owerheid en amptenare in Lourenço Marques – 'n besonder simpatieke houding jeens Kruger bestaan het en dat hy "soos 'n gevangene" behandel is, om ander redes as wat gewoonlik aangevoer word.

Wat hierna volg, is 'n poging om president Kruger se lotgevalle tydens sy ooswaartse uitwyking voor die Britse magte en sy verblyf in Lourenço Marques te rekonstrueer en die Portugese se optrede teenoor hom te verklaar.

In Lissabon was die personeel van die Arquivo Central da Marinha, die Arquivo Histórico Militar en die Arquivo Histórico Ultramarino uiters behulpsaam tydens my navorsing aldaar. In Pretoria het die hulp van Anneke Lugtenburg en Jaco Schoonraad van die Kruger Museum en die personeel van die Transvaalse Argiefbewaarplek my navorsing aansienlik vergemaklik. My opregte dank aan Jan van der Mey wat sy kennis van die *Gelderland* met my gedeel het, Cecile Jooste wat aan my inligting oor Kruger se verblyf op Machadodorp gegee het, Marius Bakkes wat vir my foto's op Machadodorp en Waterval-Onder gaan neem het, Louis Changuion in wie se uitgebreide private biblioteek ek op Haenertsburg

[1] Vgl. HC Bredell & P Grobler, *Gedenkskrifte van Paul Kruger,* p 178. Die oorspronklike Nederlandse uitgawe van hierdie publikasie, *Gedenkschriften van Paul Kruger,* het in 1902 in Amsterdam verskyn.

navorsing gedoen het, David Botes wat die taalkundige versorging behartig het, Cecilia Kruger wat die vertaling in Engels gedoen het, Jannie Kruger vir die kontrolering van die Engelse vertaling en Schalk le Roux wat vir die omslagontwerp en bladuitleg van die figure verantwoordelik was.

OJO Ferreira
Jeffreysbaai
Desember 2005

VOORWOORD TOT DIE 2025 UITGAWE

Sedert die oorspronklike publikasie van hierdie boek het nuwe fotos beskikbaar geword, sommige waarvan nou in hierdie uitgawe opgeneem is. In hierdie verband is spesiale dank weereens aan die Arquivo Central da Marinha, die Arquivo Histórico Militar en die Arquivo Histórico Ultramarino verskuldig.

Ons het ook van die geleentheid gebruik gemaak om met hierdie elektroniese en opgedateerde uitgawe 'n klein aantal regstellings te maak asook bladuitleg veranderings aan te bring.

CP Pretorius
Melbourne
Januarie 2025